

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระปาฏิโมกข์ คือส่วนหนึ่งของพระวินัย ถือเป็นอายุพระพุทธศาสนา อันจัดอยู่ในส่วนของพระธรรม และถือเป็นหนึ่งในกิจของสงฆ์ (พระครูอรุณธรรมรังสี, ม.ป.ป., หน้า 177) หรือที่เราชาวพุทธทราบกันอยู่แล้วว่าพระไตรปิฎก พระวินัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎกซึ่งพระมหาเถระแต่โบราณได้รวบรวมร้อยกรองคัดกรองมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยผ่านการร้อยกรองมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วน แต่ที่ยอมรับโดยทั่วกันนั้นประมาณ 5 ครั้ง หรืออีกนัยหนึ่งอาจจำแนกคำสอนของพระพุทธศาสนาออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) พระธรรม เป็นหลักที่ควรประพฤติปฏิบัติตาม อันเป็นหลักแห่งการดำเนินชีวิต ถึงไม่ทำตามก็มิได้มีโทษแต่ประการใด แต่อาจไม่ได้รับผลที่สมควร และ 2) พระวินัย กล่าวคือรากเหง้าของพระพุทธศาสนา เป็นอายุของพระพุทธศาสนา ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พระวินัยนี้แบ่งออกเป็นหลายส่วน ตามตำราต่างๆ อาทิ วินัยแบ่งออกเป็นสองอย่างคือ วินัยของบรรพชิต และวินัยของคฤหัสถ์ (พระพุทธโฆสาจารย์, 2553, หน้า 169)

การสวดพระปาฏิโมกข์จัดเป็นพระวินัยสำหรับพระภิกษุ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ศีล” จริงอยู่ศีลชื่อว่าเป็นเบื้องต้นแห่งพระศาสนา เพราะพระบาลีถามว่า “อะไรเล่าชื่อว่าเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย” ตอบว่า “ศีลที่หมดจดดีแล้วด้วยชื่อว่าเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย” และเพราะพระบาลีในโอวาทปาฏิโมกข์ข้อต้นว่า “ความไม่ทำบาปทั้งสิ้น” ดังนั้นเป็นต้น ศีลนั้นชื่อว่างาม เพราะความเป็นเหตุนำมาซึ่งคุณมีความไม่เดือดร้อนเป็นต้น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2552, หน้า 8-9)

เรายังถือว่าการสวดพระปาฏิโมกข์ สมด้วยพระพุทธพจน์ซึ่งกล่าวถึงการเว้นที่สุดโต่งคือกามสุขัลลิกานุโยคก็เป็นอันทรงประกาศด้วยศีลกันอุบายเครื่องลวงอบายก็ทรงประกาศด้วยศีลและการละกิเลสด้วยอำนาจตึงคปทาน ทรงประกาศด้วยศีลอันเดียวกัน ธรรมอันเป็นปฏิบัติต่ออวิตกกัมมะ (การลวงละเมิดทางกายวาจา) แห่งกิเลสทรงประกาศด้วยศีล โดยนัยนั้นเหตุแห่งความเป็นพระโสดาบันและพระสกทาคามีก็เป็นอันทรงประกาศด้วยศีล เพราะพระโสดาบันพระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย” พระสกทาคามีก็เหมือนกัน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2552, หน้า 11)

ส่วนว่า คีลคืออะไร ท่านพระโบราณจารย์ได้อธิบายไว้พอสมควรว่า ธรรมทั้งหลายมีเจตนาเป็นต้นของบุคคลผู้เว้นจากโทษมีปาณาติบาตเป็นต้นก็ดีของบุคคลผู้บำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติที่ดีเป็นคีล" ข้อนี้สมคำที่พระธรรมเสนานีสารีบุตรกล่าวไว้ในปฏิสัมภิทาวา "ถามว่าอะไรเป็นคีลตอบว่าเจตนาเป็นคีลเจตสิกก็เป็นคีลสังวรก็เป็นคีลความไม่ก้าวล่วงก็เป็นคีลเจตนาของบุคคลผู้เว้นจากโทษมีปาณาติบาตเป็นต้นก็ดีของบุคคลผู้บำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติที่ดีชื่อว่าเจตนาคีลความงดเว้นของบุคคลผู้เว้นจากโทษมีปาณาติบาตเป็นต้นชื่อว่าเจตสิกคีลอีกอย่างหนึ่งเจตนาในกรรมบถ 7 ของบุคคลผู้ละโทษมีปาณาติบาตเป็นต้นชื่อว่าเจตนาคีลธรรมคืออนภิขณาอพยบาท และสัมมาทิฏฐิ ที่ตรัสไว้โดยนัยว่า "ภิกษุละอภิขณามีใจปราศจากอภิขณาอยู่" ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่าเจตสิกคีลในชื่อว่า "สังวรก็เป็นคีล" นี้พึงทราบสังวรโดยอาการคือปาฏิโมกขสังวรสติสังวรญาณสังวรขันติสังวรวิริยสังวรในสังวร 5 อย่างนั้น สังวรที่ตรัสไว้ว่า "ภิกษุเป็นผู้เข้าถึงแล้ว เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยปาฏิโมกขสังวรนี้" นี้ชื่อว่า "ปาฏิโมกข" สังวรสังวรที่ตรัสไว้ว่า "ภิกษุย่อมรักษาอินทรีย์คือจักขุ ย่อมถึงความสังวรอินทรีย์คือจักขุ" (เป็นต้น) นี้ชื่อว่าสติ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2552, หน้า 13-15)

พระวินัยหรือศีลดังกล่าวมาแล้ว ยังนำมาซึ่งคุณหรืออานิสงส์สำหรับผู้รักษาไว้ได้อย่างดี และโทษสำหรับผู้ล่วงละเมิดอีกด้วย ดังที่ว่า พระวินัยนั้นภิกษุรักษาดี โดยถูกทางแล้วย่อมได้อานิสงส์คือความไม่ต้องเดือดร้อนใจซึ่งเรียกว่าวิปัติสารภิกษุผู้ประพฤติย่อหย่อนทางพระวินัยย่อมได้วิปัติสารเพราะทำอนาจารผิดกฎหมายบ้านเมืองถูกจับกุมและถูกลงโทษบ้างถูกดูหมิ่นบ้างไม่มีคนนับถือจะเข้าหมู่ภิกษุผู้มีศีลก็หวั่นหวาดกลัวจะถูกโดนทั้วแม้ไม่มีใครว่าอะไรก็ตะขิดตะขวงใจไปเองที่สุดนึกขึ้นมาถึงตนก็ตีตนเองได้ไม่ได้ปิติปราโมทย์ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2552, หน้า 18)

ปัญหาสำคัญของการสวดพระปาฏิโมกข์ที่เห็นเด่นชัดก็คือ พระปาฏิโมกข์นั้นมีเนื้อหา มาก ซึ่งในการสวดนั้นผู้สวดต้องท่องจำเนื้อหาได้ทั้งหมดมิให้ขาดตกบกพร่อง และจากสภาพการณ์ปัจจุบันที่ผู้บวชในพระพุทธศาสนามีจำนวนลดลง และมีระยะเวลาในการบวชไม่มากนัก ส่งผลให้ผู้ที่ฝึกฝนในการสวดปาฏิโมกข์จึงมีจำนวนลดน้อยลง ทำให้มีผู้สวดได้น้อย และค่อยๆ ลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง ย่อมแสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ในปัจจุบัน ขาดแรงจูงใจในการสวดพระปาฏิโมกข์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระสงฆ์มีความพยายามในการท่องจำพระปาฏิโมกข์น้อยลง หรืออาจเป็นเพราะมีการให้ความสำคัญกับการสวดปาฏิโมกข์น้อยเกินไป ทั้งระเบียบวิธีในการสวด ข้อควรปฏิบัติในการทำอุโบสถย่อมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ในปัจจุบัน ไม่เห็นความสำคัญของการสวดพระปาฏิโมกข์แล้ว อันเป็นการบ่งบอกให้ทราบถึงการขาดความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ซึ่งไม่ตรงตามหลักพระวินัยและธรรมเนียมปฏิบัติเท่าที่ควร ทั้งยังไม่มีแนวทางหรือวิธีการในการอนุรักษ์

พระภิกษุผู้ทรงจำปาฏิโมกข์อย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ส่งผลให้จำนวนผู้ทรงจำพระปาฏิโมกข์มีจำนวนลดลงอย่างเห็นได้ชัด (พระราชวิสุทธิดิลก (ละเอียด กิตติสุขุโม), 2558, สัมภาษณ์) ซึ่งถือได้ว่าการสวดพระปาฏิโมกข์นั้นน่าจะเป็นอัตตลักษณ์สำคัญยิ่งของพระสงฆ์นับตั้งแต่อดีตซึ่งไม่ควรลดความสำคัญลงไปจากเดิม โดยต้องตระหนักว่าภิกษุผู้ทรงจำพระปาฏิโมกข์จัดเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา

ที่มาของการอนุญาตให้พระสงฆ์ทำสังฆกรรม สวดและฟังพระปาฏิโมกข์นั้น นับตั้งแต่ภายหลังองค์สมเด็จพระสัมมาพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ตรุตรธรรมสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระองค์ทรงเผยแผ่หลักธรรมคำสอนไปในสถานที่ต่างๆ ครั้งหนึ่งพระองค์ประทับอยู่ ณ ภูเขาอิชฌณภู เมืองราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารทรงเห็นพวกนักบวชลัทธิอื่นประชุมกันกล่าวธรรม ในวัน 8 คำ 14 คำ และ 15 คำ แห่งบิกขุมีคนจำนวนมาก ไปฟังธรรมคนเหล่านั้นมีความรัก ความเลื่อมใส และเข้าเป็นสมาชิกของลัทธินั้นพระเจ้าพิมพิสารทรงปรารถนาเพื่อจะให้ภิกษุในพระพุทธศาสนาทำอย่างนั้นบ้าง จึงได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลพระราชดำรินั้น พระพุทธเจ้าทรงอนุমัติและทรงประทานพุทธานุญาตให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกันในวัน 8 คำ 15 คำ และ 15 คำ ของเดือน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546, หน้า 207)

แรกเริ่มเดิมที ภิกษุทั้งหลายประชุมกันได้แต่นั่งนิ่ง ชาวบ้านทั้งหลายต่างมาด้วยความหวังว่าจะได้ฟังธรรมแต่กลับผิดหวังเพราะไม่ได้ฟังธรรมจึงพากันดิเตียน ภายหลังพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกันเพื่อกล่าวธรรมและสวดพระปาฏิโมกข์ ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงมีพระดำริว่า พระองค์ทรงอนุญาตสิกขาบทที่พระองค์ได้ทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลายให้เป็นพระปาฏิโมกข์เทศพระปาฏิโมกข์เทศนั้นจะเป็นอุโบสถของพวกเธอ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติตามที่ดำริแล้วทรงอนุญาตให้สวดพระปาฏิโมกข์และทรงแสดงวิธีสวดพระปาฏิโมกข์ไว้เป็นแบบอย่าง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546, หน้า 121-123)

ในปัจจุบันนี้อย่างที่ทราบกันว่า พระสงฆ์เรามีความเป็นอยู่กันตามพระธรรมวินัยในระดับหนึ่งและบางส่วนก็ปรับตัว กระทั่งให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยน้อยลง รวมไปถึงให้ความสำคัญกับพระปาฏิโมกข์ หรือรวมอุโบสถฟังพระปาฏิโมกข์อย่างไม่เห็นความสำคัญ ซ้ำยังไปกว่านั้น บางรูปบางกลุ่มไม่รู้ด้วยซ้ำ ว่าการฟังพระปาฏิโมกข์เห็นหน้าที่หลักของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่จำต้องปฏิบัติ และผู้ทรงจำปาฏิโมกข์ได้ก็ค่อยๆ ลดน้อยลงเรื่อยๆ ถ้าเป็นอย่างนี้ อาจถึงขั้นหาได้ยาก หรืออาจหาไม่ได้ในบางพื้นที่ด้วยซ้ำไป ก็นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญของคณะสงฆ์มิใช่แค่ในจังหวัดจันทบุรี แต่ทั้งประเทศ อาจรวมถึงต่างประเทศด้วยซ้ำไป (พระศรีศาสนโมลี (วิสุทธิ ปญญาทีโป), 2558, สัมภาษณ์)

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยซึ่งเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาหอนิกาย จึงมีความสนใจศึกษาสภาพปัจจุบันของการสวดปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาหอนิกายของ คณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี ว่ามีลักษณะอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง ในปัจจุบันนี้ยังมีภิกษุซึ่งทำหน้าที่ผู้ทรงพระปาฏิโมกข์มากน้อยสักปานใด เพียงพอต่อความต้องการของคณะสงฆ์หรือไม่ เมื่อไม่มีแล้วหรือมีไม่พอแล้วคณะสงฆ์มีทางออกอย่างไร และมีแนวทางการอนุรักษ์ผู้ทรงปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาสังกัดมหานิกายของ คณะสงฆ์เขตปกครองจังหวัดจันทบุรีอย่างไรบ้าง เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยมาใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ผู้สวดปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาหอนิกายของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรีที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ต่อไปอย่างมีคุณภาพ เพียงพอต่อความต้องการ ทั้งยังสามารถนำไปยังคณะสงฆ์อื่นๆ ได้เล็งเห็นปัญหาส่วนเดียวกันนี้ อันนับเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพราะพระวินัยนั้นคือรากแก้วของพระพุทธศาสนา ทั้งในเรื่องของความสามารถจำได้อย่างแม่นยำ ถูกต้อง รวมทั้งสามารถออกเสียงได้ชัดเจน ถูกต้องตามประเพณีนิยม และให้มีจำนวนของผู้สวดปาฏิโมกข์มากขึ้น และมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาของการสวดพระปาฏิโมกข์ ของคณะสงฆ์สังกัดมหานิกาย เขตการปกครองจังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ผู้ทรงปาฏิโมกข์ ของคณะสงฆ์มหานิกาย เขตการปกครองจังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นค้นหาปัญหาด้านต่างๆ ของการสวดพระปาฏิโมกข์ การคงอยู่หรือคุณภาพของผู้ทรงพระปาฏิโมกข์ และปัญหาของผู้ทรงพระปาฏิโมกข์ ในหลากหลายแง่มุม เพื่อหาวิธีการในการอนุรักษ์ท่านเหล่านั้นไว้ให้คงอยู่มิให้ลดจำนวนลง และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ต่อไป โดยอาศัยคณะสงฆ์มหานิกาย ในจังหวัดจันทบุรี เป็นหลักในการแสวงหาองค์ความรู้ครั้งนี้

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบของแนวคิดในการวิจัย ดังนี้ เป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ประกอบด้วยกระบวนการจำนวน 4 ขั้นตอนคือ การตีความข้อมูล (Interpretation) การเปรียบเทียบข้อมูล (Constant comparison) การสังเคราะห์ข้อมูล (Data synthesis) และการสร้างข้อสรุป (Conclusion) ทั้งนี้ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคในปัจจุบันของการสวดพระปาฏิโมกข์ และแนวทางการอนุรักษ์ผู้ทรงปาฏิโมกข์คณะสงฆ์มหานิกาย เขตการปกครองจังหวัดจันทบุรี ซึ่งจะแสดงให้เห็นเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยข้างหน้า

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นพื้นที่ซึ่งทำการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ จังหวัดจันทบุรี ซึ่งประกอบด้วย 10 อำเภอ โดยอาศัยเก็บข้อมูลจากภิกษุที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดโดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงแล้วสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการตะล่อมกล่อมเกลาเข้าหาประเด็น จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ทำการคัดเลือกแล้วนั้น เพื่อหาประเด็นปัญหาแล้วสนทนากลุ่มเพื่อค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหา

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากร คือภิกษุจากวัดที่มีการสวดพระปาฏิโมกข์ในพื้นที่จังหวัดจันทบุรีตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 45 รูป ประกอบด้วย ผู้รู้ 5 รูป ผู้ปฏิบัติ 10 รูป ผู้มีส่วนร่วม 30 รูป จากนั้นทำการสนทนากลุ่มด้วยผู้ร่วมสนทนาจำนวน 6 รูป ตามอัตราส่วน 1 : 2 : 3 ตามลำดับ ทั้งนี้ผู้วิจัยทำหน้าที่ดำเนินการสนทนาเพื่อให้เข้าสู่ประเด็นที่ต้องการให้ได้มากที่สุด และมีผู้ช่วยในการจดบันทึกการสนทนาอีกหนึ่งท่าน

ภาพที่ 1.1 แผนที่จังหวัดจันทบุรี

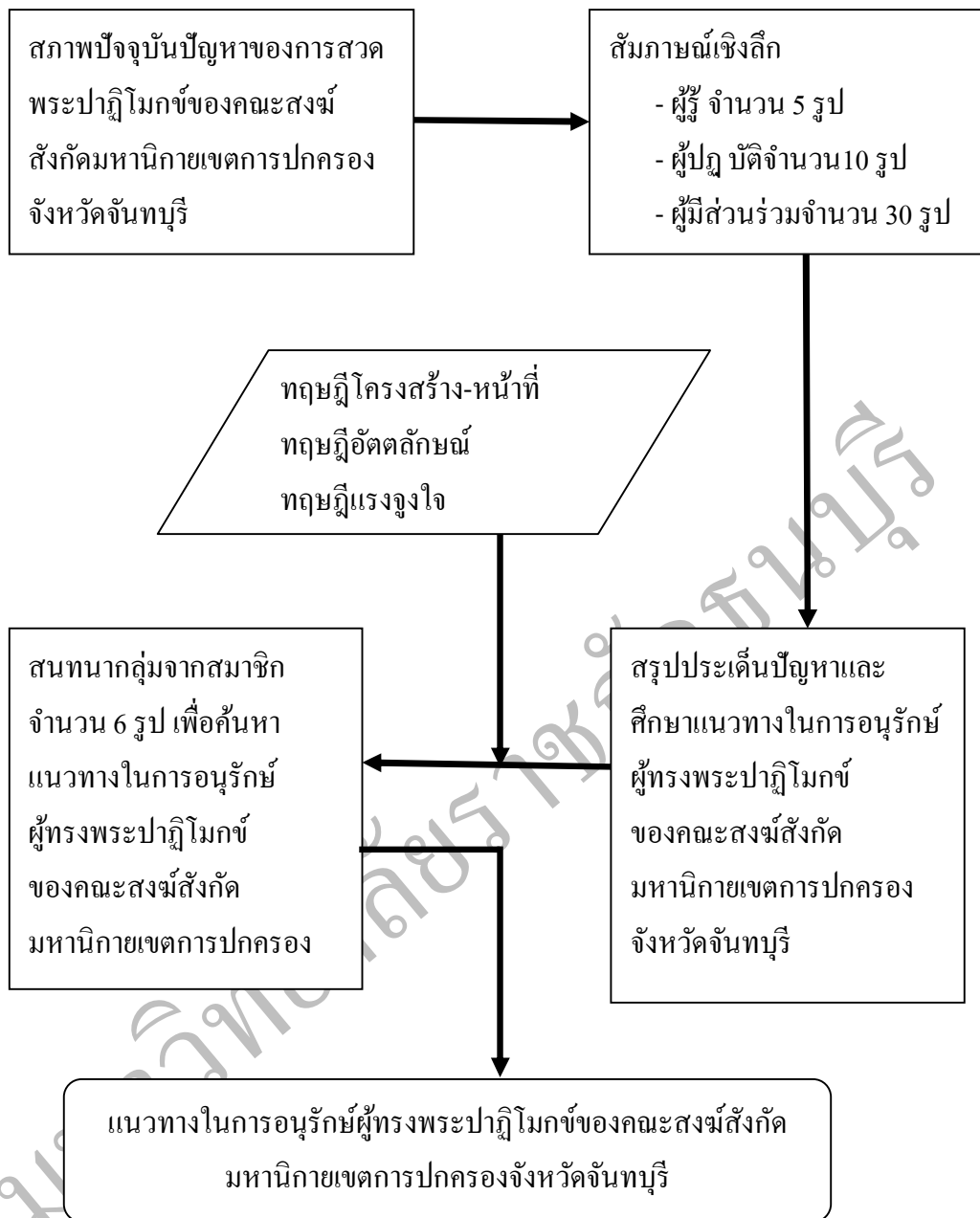
ที่มา : <http://www.chanthaburi.go.th/new/wp-content/uploads/2013/02/chan1.jpg>

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยดำเนินการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เริ่มตั้งแต่
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 - มกราคม พ.ศ. 2559

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 1.2 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **แนวทางการอนุรักษ์** หมายถึง วิธีการที่ทำให้พระสงฆ์ที่สวรรคตพระปฎิโมกษ์ดำรงอยู่ และได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นเพื่อรักษาไว้ซึ่งอัตตลักษณ์ของพระพุทธรศาสนา

2. การสวดพระปาฏิโมกข์ หมายถึง การทำสังฆกรรมอย่างหนึ่ง เป็นการทบทวนคำสอนที่เป็นพระวินัยสำหรับพระสงฆ์ จำนวน 227 ข้อ ในที่ประชุมสงฆ์ทุกๆ ครั้งเดือน โดยมีพระสงฆ์ที่มีความแม่นยำในการท่องจำพระปาฏิโมกข์เป็นผู้สวดและมีพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งทำหน้าที่ในการตรวจทานโดยการเปิดคัมภีร์พระปาฏิโมกข์ ตรวจทานในขณะที่ทำการสวด และคอยทักท้วงเมื่อมีการสวดผิด

3. ผู้ทรงพระปาฏิโมกข์ หมายถึง พระภิกษุซึ่งมีความสามารถในการท่องจำพระปาฏิโมกข์ได้อย่างแม่นยำ และเป็นผู้สวดพระปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้รู้เท่าทันถึงสภาพปัจจุบันปัญหาของการสวดพระปาฏิโมกข์ของคณะสงฆ์ สังกัดมหานิกาย เขตการปกครองจังหวัดจันทบุรี
2. ได้แนวทางในการอนุรักษ์ผู้ทรงพระปาฏิโมกข์ เพื่อให้คณะสงฆ์ได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์รวมถึงการอนุรักษ์สิ่งอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกันด้วย
3. เป็นตัวอย่างการสวดหาเหตุ ต้นตอของปัญหา และหาวิธีการแก้ไข เพื่อให้หน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนคล้ายคลึงกันนำไปปรับใช้
4. คณะสงฆ์ได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและนับเป็นการยึดอายุพระพุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่ง